

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ**

**Навчально-науковий інститут права та міжнародно-правових відносин
Кафедра історії та теорії держави і права**

**Кваліфікаційна робота бакалавра
на тему: ГРОМАДЯНСЬКА ВІЙНА У США 1861-1865 рр:
ХІД ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ, НАСЛІДКИ**

Виконав: студент навчальної групи ІСТ 21-1
спеціальність 032 «Історія та археологія»

_____Безрідній А.О._____

(прізвище та ініціали)

Керівник: д.і.н., доцент Морозов О.В.
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент Шуляк С.В., к.п.н., доцент, доцент
кафедри міжнародних відносин УМСФ
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Дніпро – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	5
 РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ У СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ	 8
1.1 Політична ситуація в США напередодні війни.....	8
1.2 Взаємини між північчю та півднем до початку війни	16
 РОЗДІЛ 2. ХІД ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	25
2.1 Армії протиборчих сил.....	25
2.2 Перебіг військових подій.....	29
 РОЗДІЛ 3. НАСЛІДКИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	36
3.1 Реконструкція Півдня	36
3.2 Значення Громадянської війни для Америки.....	42
 ВИСНОВКИ.....	51
 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54

АНОТАЦІЯ

Безрідній А.О. Громадянська війна у США: хід військових дій, наслідки

Дипломна робота присвячена аналізу перебігу Громадянської війни у США (1861–1865) та її наслідків для американського суспільства, державності та політичної системи. У роботі охарактеризовано ключові етапи воєнних дій між Північчю та Півднем, розглянуто організацію армій протиборчих сторін, визначено вирішальні битви та стратегії, які вплинули на результат конфлікту.

Особлива увага приділена соціальним, політичним та економічним наслідкам війни, зокрема: скасуванню рабства, прийняттю трьох визначальних поправок до Конституції США, становленню громадянських прав афроамериканців, а також періоду Реконструкції Півдня. Проаналізовано труднощі реалізації реформ, спротив у південних штатах, діяльність радикальних організацій і вплив реформ на формування американської демократії та двопартійної системи.

У результаті дослідження зроблено висновок про значення Громадянської війни як переломної події в історії США, що започаткувала глибокі зміни в структурі суспільства, управлінні, правовому полі та політичній культурі. Отримані результати можуть бути використані при викладанні курсів із новітньої історії, політології, а також для вивчення трансформаційних процесів у постконфліктних суспільствах.

Ключові слова: Громадянська війна, США, Реконструкція Півдня, демократія, армії Півночі й Півдня, політичні наслідки.

ANNOTATION

Bezridniy A.O. The American Civil War: Course of Military Operations and Consequences

The research paper is devoted to the analysis of the American Civil War (1861–1865) and its consequences for American society, statehood, and political system. The paper outlines the key stages of military actions between the North and the South, examines the structure of the opposing armies, and identifies decisive battles and strategies that influenced the outcome of the conflict.

Special attention is given to the social, political, and economic consequences of the war, in particular: the abolition of slavery, the adoption of three pivotal amendments to the U.S. Constitution, the establishment of civil rights for African Americans, and the Reconstruction of the South. The study analyzes the challenges of implementing reforms, resistance in the Southern states, the activities of radical organizations, and the impact of reforms on the development of American democracy and the two-party system.

As a result of the research, conclusions were drawn regarding the significance of the Civil War as a turning point in U.S. history that initiated profound changes in social structure, governance, legal framework, and political culture. The obtained results may be used in teaching courses on modern history, political science, as well as in the study of transitional processes in post-conflict societies.

Keywords: Civil War, USA, Reconstruction of the South, democracy, Union and Confederate armies, political consequences.

ВСТУП

Громадянська війна у США (1861–1865) є однією з найважливіших подій американської та світової історії XIX століття. Вона виникла внаслідок глибокого конфлікту між Північчю та Півднем країни, що охоплював суперечності у сфері економіки, соціального устрою, політики та прав людини. Протистояння між індустріальним Північчю, який відстоював ідеї централізації та поступового скасування рабства, і аграрним Півднем, що прагнув зберегти рабовласницьку систему та автономію штатів, переросло у збройний конфлікт національного масштабу. Війна не лише змінила політичну карту США, але й започаткувала нову еру в розвитку американського суспільства. Проте, попри значну кількість досліджень, низка аспектів, зокрема хід воєнних дій, соціальні та економічні наслідки, а також довготривалі впливи на політичну систему країни, залишаються предметом дискусій у науковому середовищі.

Актуальність дослідження зумовлена як історичним значенням Громадянської війни, так і її впливом на сучасне американське суспільство. Питання, пов'язані з расовою рівністю, правами людини, національною єдністю, розподілом владних повноважень між центром і штатами, започатковані під час війни, досі зберігають свою значущість. Крім того, аналіз ходу військових дій дозволяє не лише реконструювати перебіг конфлікту, а й зрозуміти, як саме військова стратегія, ресурсна база та командування вплинули на результат війни. Вивчення наслідків війни, зокрема політичних реформ, економічної модернізації та Реконструкції Півдня, є необхідним для розуміння механізмів трансформації американської державності. Таким чином, дана тема має не лише історико-пізнавальне, а й практичне значення - як у контексті внутрішніх реформ, так і з точки зору глобальних процесів формування демократичних держав.

Мета роботи – проаналізувати хід військових дій під час Громадянської війни в США, а також з'ясувати її основні політичні, соціальні та економічні наслідки для американського суспільства та державності.

Завдання роботи:

1. Розглянути політичну ситуацію в США напередодні війни
2. Розглянути взаємини між північчю та півднем до початку війни
3. Проаналізувати армії протиборчих сил
4. Розглянути перебіг військових подій
5. Проаналізувати реконструкції Півдня
6. Розглянути значення Громадянської війни для Америки

Об'єктом дослідження є Громадянська війна в США 1861–1865 років як історичний конфлікт національного масштабу.

Предметом дослідження є військові кампанії, стратегія і тактика протиборчих сторін, процес Реконструкції Півдня та довготривалі наслідки війни для політичної системи, економіки й соціальної структури США.

Методи дослідження. У процесі дослідження застосовано комплекс загальнонаукових та спеціально-історичних методів. Історико-описовий метод дозволив послідовно відтворити хід військових подій Громадянської війни в США. Порівняльно-історичний метод використано для аналізу відмінностей між Північчю та Півднем у соціально-економічному розвитку, ідеології та військовій організації. Хронологічний метод дав змогу розмістити ключові події у логічній послідовності. Метод аналізу та синтезу забезпечив можливість оцінити причинно-наслідкові зв'язки між війною та її політичними й соціальними наслідками. Застосовано також елементи джерелознавчого аналізу для опрацювання історичних документів і праць провідних американських та європейських істориків.

Ступінь вирішення проблеми в дослідженні та практичне значення одержаних результатів. Проблематика Громадянської війни в США широко висвітлена в історичній науці, однак окремі аспекти, зокрема питання реальної

ефективності Реконструкції, глибини соціальних трансформацій, ролі маргіналізованих груп (афроамериканців, жінок, іммігрантів), а також довготривалий вплив війни на політичну культуру США, залишаються предметом наукових дискусій. У цьому дослідженні зроблено спробу комплексно проаналізувати воєнні події та їх наслідки, що дозволяє цілісно оцінити значення конфлікту для американської історії. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані в курсах історії США, порівняльної політики, соціології конфлікту, а також у сучасних дискусіях щодо прав людини, федералізму та національного примирення.

Наукова новизна даного дослідження полягає в комплексному підході до аналізу Громадянської війни в США як багатовимірного історичного явища, що включає не лише реконструкцію ходу військових дій, а й оцінку їхніх довготривалих соціальних, економічних та політичних наслідків. Особливу увагу приділено порівняльному аналізу Півночі та Півдня в контексті соціокультурних відмінностей, а також переосмисленню Реконструкції як феномену перехідного правосуддя.

Практична значущість дослідження полягає в можливості застосування його результатів у навчальному процесі під час викладання курсів з історії США, всесвітньої історії, політології та соціології. Одержані висновки можуть бути використані для формування критичного мислення в студентів, розробки інтерактивних освітніх програм, підготовки аналітичних матеріалів щодо конфліктів, моделей національного примирення та реформ. Крім того, дослідження сприяє кращому розумінню історичних витоків сучасних соціальних і політичних проблем США, зокрема расової нерівності, регіональної ідентичності та дискурсу національної єдності.

Обсяг і структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається з 58 сторінок, 45 джерел використано.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ У СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ

1.1 Політична ситуація в США напередодні війни

Громадянська війна в США (1861–1865) стала одним із найвизначальніших і найтрагічніших конфліктів в історії Сполучених Штатів. Це була збройна боротьба між Північчю (так званим Союзом) і Півднем (Конфедеративними Штатами Америки), яка виникла внаслідок глибоких політичних, соціально-економічних та ідеологічних суперечностей. Війна не лише вирішила долю рабства в країні, а й докорінно змінила структуру американського суспільства, політики й економіки.

У сучасній історіографії війни традиційно займають особливе місце, оскільки вони відображають не лише переломні й трагічні події, але й надають унікальну можливість осмислення глобальних суспільно-політичних змін. Військові конфлікти досліджуються як каталізатори трансформацій соціальних інститутів, структур влади та міжнародної взаємодії. Ще з античних часів історики приділяли переважну увагу війнам, їхнім причинам, ходу та наслідкам, що знайшло втілення в таких творах, як історії Геродота чи Фукідіда. Водночас громадянські війни мають специфічний характер у науковому висвітленні - вони розглядаються як внутрішні катастрофи, що спричиняють глибокі розлами у національному тілі, роз'єднують суспільство і руйнують традиційні уявлення про націю як єдину спільноту.

Із розвитком історичної науки акценти в дослідженнях громадянських воєн зміщуються: вони все частіше осмислюються у ширшому контексті - не лише національному, а й транснаціональному. Це яскраво проявляється у сучасних студіях, присвячених Громадянській війні в США, де дедалі більше уваги приділяється впливам європейських політичних і економічних чинників [35, с. 85]. У науковому обігу з'являється дедалі більше праць, що аналізують

конфлікт між Північчю і Півднем не лише як внутрішню кризу, а як наслідок глибших структурних перетворень у світовій економіці XIX століття. Особливо досліджується втрата Півднем торговельного домінування в експорті бавовни до Європи, падіння аграрного сектору і внутрішньополітична криза в межах Демократичної партії, яка розділилася на північну й південну фракції [31, с. 20].

Після війни за незалежність США продовжували зіштовхуватися з зовнішньополітичним тиском з боку Європи - насамперед у питаннях торгівлі, контролю за фінансовими потоками та впливу на нові території Америки. У цьому контексті формування Республіканської партії, яка орієнтувалася на індустріалізацію Півночі, стало політичним виявом економічних інтересів нової еліти [35, с. 96]. Перемога Авраама Лінкольна на президентських виборах 1860 року закріпила цей вектор. Постать Лінкольна набула культового значення в американському національному наративі - його зображують як борця за права афроамериканців, реформатора і великого лідера. Однак такий образ є результатом політики історичної пам'яті. Дослідження його публічних виступів свідчить, що Лінкольтн був обережним щодо аболіціонізму і нерідко висловлював думки, які відображали перевагу білої раси, що було характерним для суспільства Півночі того часу.

Навіть більше - в ім'я збереження єдності країни Лінкольтн був готовий іти на компроміси щодо прав афроамериканців. Так, у низці північних штатів ще до завершення війни, зокрема в Іллінойсі (рідному штаті Лінкольна), ухвалювалися закони, що обмежували пересування і права вільного чорношкірого населення. Це засвідчує складність та суперечливість політики Лінкольна і загалом Півночі щодо расових питань [4, с. 31].

Питання рабства, на відміну від загальноприйнятого міфу, не було єдиним чи навіть головним чинником конфлікту. Один із провідних політичних діячів Півдня - Джон Келхун - відкрито заявляв, що загроза полягає не стільки в питанні моралі, скільки в економічному виживанні

Півдня. У разі перемоги Півночі південні штати втратили б свої економічні переваги та доступ до дешевої робочої сили. Республіканці, орієнтуючись на розвиток промисловості, розглядали економіку Півдня як додатковий ресурс для задоволення потреб Півночі, що створювало умови для глибокого конфлікту між регіонами [20, с. 96]. Крім того, ще з часів англо-американської війни 1812 року внутрішньоамериканські територіальні питання залишалися неврегульованими. Розширення кордонів США супроводжувалося суперечками щодо статусу нових територій - чи будуть вони рабовласницькими чи вільними. У цих обставинах Південь залишався одним із останніх великих рабовласницьких утворень у світі. Це викликало невдоволення європейських держав, які прагнули вплинути на торговельну політику США та домогтися заборони рабства як економічного явища, що підривало принципи вільного ринку [36, с. 54].

Основною причиною війни стали фундаментальні розбіжності між північними та південними штатами. Упродовж першої половини XIX століття Північ еволюціонувала в індустріально орієнтоване суспільство з розвиненою інфраструктурою, вільною працею та сильною централізованою владою. Натомість Південь залишався аграрним регіоном, де економіка значною мірою залежала від рабської праці, зокрема на плантаціях бавовни, тютюну та рису. Політичні суперечності загострилися довкола питання розширення рабства на нові території, які приєднувалися до США [15, с. 8].

Прийняття низки законів (наприклад, Закону про втікачів рабів 1850 року, Канзасько-Небраського акту 1854 року) сприяло ескалації напруги між прихильниками та противниками рабства. Додаткового напруження додала перемога Абрагама Лінкольна на президентських виборах 1860 року. Його антиславівська позиція була сприйнята Півднем як загроза їхньому соціальному і економічному устрою, що спричинило вихід 11 південних штатів зі складу Союзу та утворення Конфедерації. Війна почалася 12 квітня 1861 року нападом армії Конфедерації на федеральний Форт-Самтер у

Південній Кароліні. Упродовж наступних чотирьох років відбулося понад 2000 боїв, серед яких найбільш масштабними були битви під Геттісбергом, Антітамом, Шайло та Віксбергом. На початкових етапах Південь досягав значних успіхів завдяки досвідченим воєначальникам, таким як Роберт Едвард Лі, та високій бойовій мотивації [19, с. 18].

Однак з часом економічні та людські ресурси Півночі почали переважати. Після 1863 року ситуація змінилася на користь Союзу. Вирішальним етапом стало взяття Атланти у 1864 році, а також стратегічна кампанія генерала Вільяма Шермана "Марш до моря", яка продемонструвала руйнівну силу тотальної війни [20, с. 17].

Остаточна капітуляція армії Конфедерації відбулася 9 квітня 1865 року, коли генерал Лі здався генералу Гранту в Аппоматоксі. Однак окремі конфедеративні підрозділи зберігали опір до 26 травня 1865 року. Громадянська війна забрала життя понад 620 тисяч осіб, що становить найбільші людські втрати серед усіх воєн США. Конфлікт призвів до скасування рабства (13-та поправка до Конституції США), зміцнення федеральної влади та докорінної трансформації південного способу життя. Післявоєнна Реконструкція (1865–1877) стала складним періодом, протягом якого Союз намагався інтегрувати Південь та забезпечити права колишніх рабів [19, с. 34].

Крім юридичних і політичних змін, війна залишила глибокий слід у колективній свідомості американського народу. Пам'ять про неї зберігається в численних пам'ятниках, літературі та політичних дискусіях. Навіть назви цього конфлікту - «Війна за незалежність Півдня», «Велике повстання», «Війна між штатами», «Повстання рабовласників» - відображають глибоку ідеологічну поляризацію суспільства.

Громадянська війна в США була не просто збройним протистоянням за політичну владу чи території. Це був конфлікт цінностей - між рабством і свободою, між федералізмом і централізмом, між економіками двох різних

типів. Перемога Союзу заклала основи модернізації США, проте соціальні рани, залишені війною, відчувалися ще десятиліттями. Сучасна Америка значною мірою сформувалася саме внаслідок подій громадянської війни, що робить її одним із ключових моментів у світовій історії боротьби за права людини та єдність держави [18, с. 40].

Політична ситуація в Сполучених Штатах Америки напередодні Громадянської війни характеризувалася глибокими суперечностями, які охоплювали низку ключових питань - від проблеми рабства та територіальної експансії до ролі федерального уряду та прав окремих штатів. Ці розбіжності стали основою політичної дестабілізації країни в середині XIX століття, призвівши до розколу американського суспільства і, врешті-решт, до збройного конфлікту [24, с. 57]. США у першій половині XIX століття залишалися формально єдиною федерацією, однак де-факто складалися з двох суттєво відмінних соціально-економічних і політичних систем. У північних штатах стрімко розвивалася індустріалізація, торгівля, транспортна інфраструктура та ринкова економіка з вільною найманою працею. Політичні еліти Півночі підтримували розширення впливу федерального уряду, уніфікацію правової системи та обмеження рабства як анахронізму, несумісного з демократичними ідеалами [25, с. 23].

Натомість Південь був аграрним регіоном, з домінуванням плантаційного господарства, що базувалося на праці афроамериканських рабів. Еліти Півдня - власники великих маєтків і плантацій – сприймали рабство не лише як економічну необхідність, а й як природну соціальну інституцію. Вони наполягали на автономії штатів у внутрішніх справах і категорично виступали проти втручання федеральної влади у питання рабовласництва. Політичний спектр США напередодні війни був надзвичайно напруженим і нестабільним. Демократична партія, яка традиційно користувалася підтримкою на Півдні, підтримувала концепцію *squatter sovereignty* – права мешканців нових територій самостійно вирішувати

питання щодо рабства. Республіканська партія, утворена у 1854 році як антирабовласницький політичний рух, стрімко набирала популярності в північних штатах. Вона виступала проти поширення рабства на нові території, хоча й не закликала до його негайної ліквідації в уже існуючих рабовласницьких штатах [2, с. 3].

Інституційна система США переживала глибоку кризу. Верховний Суд США у справі *Dred Scott v. Sandford* (1857) визнав, що афроамериканці не можуть бути громадянами США, а федеральна влада не має права забороняти рабство на територіях. Це рішення ще більше поляризувало суспільство. У Конгресі зростала агресія між представниками північних і південних штатів, що проявлялося навіть у фізичних конфліктах, таких як побиття сенатора Чарльза Самнера в 1856 році [42, с. 39].

Одним із ключових чинників загострення політичної ситуації стало питання приєднання нових територій до Союзу. Протягом першої половини XIX століття США значно розширили свої володіння - приєднали Техас, Орегон, Каліфорнію та інші землі на Заході. Кожного разу, коли нова територія подавала заявку на отримання статусу штату, виникало питання: бути йому вільним чи рабовласницьким? Це викликало серйозні дебати у Конгресі і загострювало боротьбу за політичну перевагу [43, с. 91].

Закон Канзас–Небраска 1854 року, що дозволив новим територіям самостійно вирішувати питання рабства, спровокував збройне протистояння в Канзасі (період, відомий як "Bleeding Kansas"), що стало передвісником загальнонаціонального конфлікту.

Кульмінаційним моментом політичної напруги стали президентські вибори 1860 року, на яких перемогу здобув кандидат від Республіканської партії Авраам Лінкольн. Його перемога, без підтримки жодного південного штату, була сприйнята на Півдні як пряма загроза їхньому способу життя та конституційним правам. Відразу після виборів Південна Кароліна заявила про свій вихід з Союзу (грудень 1860 року), а незабаром за нею пішли ще десять

штатів, які утворили Конфедеративні Штати Америки зі столицею в Ричмонді, штат Вірджинія [44, с. 20].

Рабство, що стало основою економіки Півдня, не лише обумовлювало аграрний характер регіону, а й формувало соціальну ієрархію, в якій раби були позбавлені прав, а «вища каста» - плантатори - зосереджувала в руках владу і багатство. Для південного суспільства расистські погляди на афроамериканців були не просто поширеним упередженням - вони слугували ідеологічним обґрунтуванням економічної моделі. Праця чорношкірих рабів розглядалася як «непридатна» для білої вільної людини, і будь-які спроби поставити обидві раси в рівні умови сприймалися як загроза соціальному порядку.

Північ, навпаки, стала уособленням економічного лібералізму, де вільна праця, конкуренція і мобільність визначали хід розвитку. Емігрантські хвилі з Європи забезпечували стабільний приріст робочої сили, що активно використовувалася на промислових підприємствах - у машинобудуванні, текстильній промисловості, залізничному будівництві. На відміну від Півдня, тут переважала більш демократична соціальна структура, хоча расові упередження також були присутні, проте не легалізувалися у формі рабства [15, с. 36].

Протистояння між Північчю та Півднем виявилось особливо гострим під час приєднання нових територій. Кожне розширення США - наслідок воєн, купівель або угод - породжувало спір щодо статусу нових земель: чи будуть вони вільними, чи рабовласницькими. Міссурійський компроміс 1820 року, який встановив умовну межу 36°30' пн. ш. для обмеження рабства, був лише тимчасовим рішенням. Згодом Канзас-Небраський акт 1854 року, який дозволив територіям самостійно визначати статус, спричинив фактичну громадянську війну в мініатюрі - "Bleeding Kansas" [17, с. 31].

На Півдні активізувалися прагнення розширити зону рабовласництва, адже саме в нових штатах плантатори бачили запоруку збереження політичної рівноваги. При цьому Північ вимагала обмежити розповсюдження рабства й

реформувати загальну модель економічного розвитку. Обидві сторони розглядали територіальне питання як вирішальне у боротьбі за владу в Конгресі, а згодом - і за майбутнє всієї федерації [20, с. 97].

Сполучені Штати в середині XIX століття залишалися федеративною державою, де кожен штат мав значну політичну автономію, включно з правом визначати економічну та соціальну політику. Це означало, що інтеграція між штатами розвивалася повільно, особливо між настільки різними регіонами, як Південь і Північ. З одного боку, це забезпечувало гнучкість та врахування регіональних особливостей, з іншого - унеможливлювало єдину національну політику щодо ключових питань: рабства, мит, внутрішнього ринку та трудових відносин. Північ намагалася здійснювати модернізацію інститутів влади, розвивати інфраструктуру, підтримувати інновації й сприяти загальному добробуту. Натомість Південь залишався консервативним, зосередженим на збереженні традиційного устрою, що базувався на рабовласництві. Ці розбіжності створювали системний дисбаланс і сприяли наростанню недовіри між регіонами [15, с. 26].

До середини XIX століття в політичному житті США дедалі більше виявлялося загострення протиріч. У Північних штатах активізувався аболіціоністський рух, розвивалася антирабовласницька література, діяли підпільні канали допомоги рабам-утікачам. Південь, зі свого боку, вимагав жорсткого дотримання прав на «власність», що включала й рабів. Південні еліти контролювали Сенат, але поступово втрачали вплив у Палаті представників через швидше зростання населення Півночі. Коли президентом США у 1860 році було обрано Авраама Лінкольна – представника Республіканської партії, яка виступала проти поширення рабства, для Півдня це стало сигналом остаточного політичного занепаду їхньої моделі. Загроза втрати впливу на федеральному рівні спричинила ланцюгову реакцію: спочатку Південна Кароліна, а згодом і ще десять штатів проголосили вихід із Союзу. Громадянська війна в США була неминучим наслідком глибокого й

багатогранного конфлікту між двома несумісними соціально-економічними та ідеологічними системами. Рабство і вільна праця, аграрна замкненість і промислова динаміка, расизм і поступова лібералізація - усі ці антагоністичні фактори визначали траєкторію внутрішнього розколу. Південь прагнув зберегти свою ієрархічну структуру та економічну модель, засновану на рабстві, у той час як Північ виступала за модернізацію, централізацію та поступовий перехід до правової рівності.

Зіткнення двох світів - традиційного і модерного - стало не лише каталізатором збройного конфлікту, але й точкою перелому в історії США. Результатом цієї війни стало не просто збереження цілісності Союзу, а й злам рабовласницького ладу як соціально-економічної системи, що відкрив шлях до модернізації та нової фази в розвитку американської нації [18, с. 29].

Отже, політична ситуація в США напередодні Громадянської війни була надзвичайно складною і напруженою. Держава стояла на межі колапсу через нездатність знайти компроміс у питаннях, що мали фундаментальне значення для національної ідентичності, економічної моделі та прав людини. Глибока ідеологічна поляризація, криза представницьких інституцій, територіальні конфлікти та зростання радикалізму з обох боків зробили мирне вирішення неможливим. Таким чином, Громадянська війна стала логічним, хоч і трагічним наслідком тривалого періоду політичної дестабілізації, і завершила епоху компромісів, започаткувавши нову фазу американської історії.

1.2 Взаємини між північчю та півднем до початку війни

До початку Громадянської війни Сполучені Штати Америки були політичною федерацією, яка об'єднувала території з суттєво різними економічними моделями, соціальною структурою та політичними інтересами.

Північ і Південь - умовні геополітичні блоки - поступово віддалялися один від одного внаслідок поглиблення соціально-економічних протиріч і принципових ідеологічних розбіжностей. Попри формальну єдність держави, взаємини між цими регіонами напередодні 1861 року характеризувалися дедалі зростаючим напруженням, недовірою та взаємною ворожістю, які врешті-решт призвели до збройного конфлікту.

Основою конфлікту між Північчю і Півднем була різноспрямована економічна еволюція. Північ активно розвивалася як індустріальний регіон: у ній зростали міста, розвивалися мануфактури, транспортна мережа (особливо залізнична), банки та фінансові установи. Економіка базувалася на вільній праці, мобільному капіталі, внутрішньому ринку та інноваціях [1, с. 31].

Південь, навпаки, залишався аграрно орієнтованим регіоном. Його економічна модель ґрунтувалася на рабстві як джерелі дешевої робочої сили, що використовувалась на плантаціях для вирощування бавовни, тютюну, цукрової тростини [16, с. 86]. Південні землевласники-рабовласники прагнули зберегти статус-кво, який гарантував їм економічне процвітання за рахунок експлуатації поневолених афроамериканців. Розбіжності в економічних інтересах виливалися у протистояння на рівні тарифної політики. Північ лобіювала високі митні тарифи для захисту своєї промисловості, тоді як Південь, орієнтований на експорт сільськогосподарської продукції, виступав за вільну торгівлю. Такі суперечності, як, наприклад, підвищення тарифів за «Тарифом 1828 року» (який Південь охрестив як «тариф огиди»), викликали політичні кризи, поглиблюючи розкол між регіонами [19, с. 27].

Політична система США в середині XIX століття поступово втрачала здатність до компромісу. Суперечки навколо розширення територій США після Мексикано-американської війни (1846–1848) загострили питання про поширення рабства на нові землі. Північ вимагала обмежити чи заборонити рабство на цих територіях, тоді як Південь наполягав на праві вивозити туди рабів як «власність» [17, с. 20]. Південні штати вбачали у зміцненні

федеральної влади загрозу власній автономії. Вони активно підтримували принцип *states' rights* – суверенного права кожного штату вирішувати внутрішні питання, зокрема щодо рабства. У відповідь Північ почала активно формувати нові політичні сили, зокрема Республіканську партію, що виступала проти поширення рабства. Політична поляризація зросла до критичного рівня після обрання Авраама Лінкольна президентом у 1860 році.

Вже з кінця XVII століття американські колонії та штати виявляли схильність до сепаратизму й автономізму, що в подальшому стало одним із чинників, які зумовили складні міжрегіональні взаємини. Іще в 1660 році, задовго до формального утворення США, штат Меріленд оголосив себе республікою. Аналогічний випадок стався в 1784 році, коли мешканці західних округів Північної Кароліни проголосили утворення так званої «держави Франклін» [16, с. 9]. Її ініціатори обґрунтовували своє право на самовизначення за аналогією з американськими колоніями, які відокремилися від Великої Британії. Держава Франклін проіснувала до 1787 року, після чого самоліквідувалась. Подібна ситуація склалася і в долині Вайомінг, де місцеве населення намагалось створити незалежну республіку, однак її існування тривало лише кілька днів [3, с. 51].

Ці випадки стали підґрунтям для занепокоєнь американських політичних мислителів щодо можливого подальшого дезінтеграційного сценарію. Зокрема, видатний державний діяч Александр Гамільтон ще у 1787 році висловлював стурбованість потенційною загрозою міждержавного конфлікту. Він передбачав, що у разі розпаду Союзу війни між окремими штатами стануть неминучими, зважаючи на ті ж самі територіальні та політичні причини, які зумовлювали війни між народами впродовж історії. Гамільтон також акцентував увагу на тому, що в разі таких воєн, їхній характер буде жорстокішим і безсистемним через відсутність у штатів постійних збройних сил і досвіду централізованого управління [15, с. 38].

Регіональні суперечності між Північчю та Півднем США мали глибокі історичні корені і були не лише політичними, а й соціокультурними. Ворожість між мешканцями південних і північних штатів зростала внаслідок стереотипів та упереджень. Південці, наприклад, називали жителів Нової Англії «торгашами», тоді як самі прагнули зберегти уявлення про себе як про нащадків дворянської традиції [19, с. 46]. Проте й на Півночі не існувало абсолютної єдності - штати часто відстоювали свої інтереси, обмежуючи повноваження федерального уряду. Так, штат Род-Айленд відмовлявся ратифікувати Конституцію США, за що тимчасово був підданий торговельній блокаді з боку інших штатів. У свою чергу, Массачусетс, Коннектикут і Джорджія не визнавали перших дев'ять поправок до Конституції, відомих як Білль про права, до 1939 року [23, с. 47].

Варто зазначити, що соціальна структура населення Півночі та Півдня суттєво різнилася. Північ характеризувалася більшою демократичністю і переважанням дрібного підприємництва - тут розвивалися ремесла, промисловість, торгівля, рибальство. Значна частина населення займалася контрабандою, обміном хутра з індіанцями, виробництвом у невеликих мануфактурах. На відміну від Півночі, Південь історично вважався територією з вищим соціальним статусом, куди масово емігрували англійські дворяни. Під час англійської громадянської війни багато роялістів рятувалися втечею саме до американських колоній Півдня, що сприяло формуванню особливої соціальної структури з сильним акцентом на традиціях аристократизму.

Попри це, слід уникати ідеалізації Півдня як виключно «землі джентльменів». Емпіричні дані свідчать, що значна частина політичної еліти південних штатів мала плебейське походження. Наприклад, серед шести губернаторів Вірджинії в період 1840–1861 років лише один був вихідцем з аристократичного середовища. Решта мали скромне походження: один був кравцем, інший - сином м'ясника, третій розпочинав кар'єру як наймит на

плантації. Це свідчить про те, що хоч ідеологічно Південь сприймався як територія еліти, на практиці він був соціально неоднорідним [4, с. 41].

Крім того, демографічна структура Півдня була значно різноманітнішою, ніж Півночі. До складу південних штатів з часом увійшли колишні французькі та іспанські колонії, що сприяло зростанню етнокультурного плюралізму. У той час як Північ зберігала відносну етнічну однорідність, зосереджену довкола англійського, німецького та голландського елементів, Південь поступово перетворювався на багатонаціональний регіон зі складною соціальною ідентичністю [19, с. 26]. Історичні приклади сепаратизму, відмінності у соціальній та національній структурі, а також глибокі культурні протиріччя між Північчю і Півднем зумовили довготривалу напругу в міждержавних відносинах у межах США, що врешті-решт вилилася у Громадянську війну. Ці фактори мають важливе значення для розуміння не лише передумов конфлікту, а й довготривалого впливу регіональних відмінностей на американську політичну культуру [23, с. 41].

Для глибшого розуміння сутності конфлікту між Північчю та Півднем США у середині XIX століття доцільно здійснити порівняльний аналіз ключових соціально-економічних та культурних характеристик обох регіонів. Попри те, що Північ і Південь були частинами єдиної федеративної держави, між ними існували суттєві відмінності, які охоплювали типи господарювання, моделі соціальної організації, ідеологічні установки та уявлення про норми суспільного життя.

Північні штати, включно з деякими західними територіями, орієнтувались на фермерське господарство, де працювали здебільшого члени родини та наймані працівники. У регіоні активно розвивалась промисловість, зокрема машинобудування, легка промисловість, металургія. Ці фактори сприяли швидкій урбанізації та зростанню економічного потенціалу [19, с. 37]. На відміну від цього, економіка Півдня ґрунтувалася на плантаційному виробництві бавовни, тютюну, рису та цукрової тростини, яке забезпечувалося

примусовою працею афроамериканських рабів. Внаслідок такої економічної однобічності Південь поступово перетворювався на сировинний додаток не тільки до Півночі, але й до ринків Західної Європи, насамперед Великої Британії [44, с. 15].

Соціальні відмінності були не менш глибокими. На Півночі переважали ідеї індивідуалізму, працьовитості, соціальної мобільності, віротерпимості. Населення було більш гетерогенним у релігійному і професійному плані, активно підтримувало реформаторські рухи, включно з аболіціонізмом. У свою чергу, Південь вирізнявся консерватизмом, культом честі, прихильністю до традиційного суспільного ладу. Тут панував аристократичний стиль життя, що підкріплювався соціальною ієрархією, расизмом та моральним кодексом, який регламентував поведінку чоловіків і жінок відповідно до уявлень про благородство, доброчесність і підпорядкованість.

Важливою особливістю південного соціуму був культ честі, що охоплював цілий спектр норм поведінки: відданість родині й штату, повага до старших і вищих за рангом, оберігання жіночої цнотливості та схильність до дуелей як способу захисту особистої гідності. Повсякденне життя південців часто супроводжувалося розвагами, такими як полювання, верхова їзда, азартні ігри, кінні перегони. Саме ці звичаї детально відображено в американській культурі, зокрема у кінематографі, наприклад у фільмі «Віднесені вітром» [17, с. 30].

Структура південного суспільства включала кілька чітко виражених соціальних груп: плантаторів, середній клас, «бідних білих», «вільних кольорових» та рабів. Плантатори - власники великих земельних угідь і не менше ніж 20 рабів - вважали себе «природною аристократією» та намагались вести відповідний стиль життя. Середній клас складався з дрібних фермерів і ремісників, які зазвичай працювали самостійно або служили управителями на плантаціях. Хоча вони й не мали рабів, багато з них підтримували

рабовласництво, побоюючись, що емансипація призведе до перерозподілу земель.

«Бідні білі» становили соціальний прошарок, що мешкав на найменш родючих землях, часто займався полюванням і рибальством. Їх походження нерідко пов'язували з нащадками контрактних слуг або навіть кримінальних елементів, висланих до колоній. «Вільні кольорові» мали нестабільне правове становище, часто піддавалися дискримінації, попри формальну свободу. Деякі з них досягали заможності, іноді навіть ставали рабовласниками, викупуваючи членів своїх родин. Проте це були швидше винятки, ніж правило [2, с. 18].

Раби становили основну робочу силу Півдня. Вони працювали переважно на плантаціях або у домогосподарствах. Їхній статус був позбавлений юридичних гарантій, шлюби не мали правового визнання, діти з малих років залучались до праці. Польові раби працювали від світанку до заходу сонця, отримуючи мінімум засобів для існування, одяг і взуття видавалися лише двічі на рік. Незважаючи на формальне скасування рабства у 1865 році, його соціальні наслідки залишилися актуальними ще довго після завершення Громадянської війни.

Північ і Південь Сполучених Штатів до середини XIX століття еволюціонували як дві окремі соціокультурні системи з несумісними уявленнями про економіку, політику, права людини та організацію суспільства. Цей розкол, що охоплював не лише матеріальну, але й ідеологічну площину, значною мірою унеможлиблював мирне співіснування в межах єдиної держави й у підсумку привів до найбільшого внутрішнього конфлікту в історії США - Громадянської війни [20, с. 15].

Крім економічних і політичних суперечностей, важливу роль у загостренні взаємин між Північчю та Півднем відігравали соціокультурні відмінності. Північ усе більше орієнтувалася на ідеї лібералізму, протестантської етики праці, емансипації, вільного ринку і прогресу. Там активно розвивався рух за скасування рабства (аболіціонізм), який набував

морального та релігійного обґрунтування. Південь, натомість, зберігав патріархальні традиції, кастову структуру суспільства, сувору расову ієрархію. Рабство тут виправдовувалося як «природне» і «необхідне» явище, а його захист - як прояв конституційного права власності. Представники Півдня часто звинувачували Північ у пропаганді анархії, порушенні принципів співжиття та загрозі «південному способу життя» [25, с. 63].

Ці культурні відмінності формували взаємну недовіру, упередження й ворожість, що посилювалися через публікації в пресі, пропаганду, літературу й політичну риторику з обох боків. Попри наростаючий конфлікт, до 1860 року ще зберігалися спроби мирного співіснування. Такі компроміси, як Міссурійський компроміс (1820), Компро-міс 1850 року, Канзас-Небраський акт (1854), на деякий час зменшували напругу. Але ці заходи мали тимчасовий характер і часто спричиняли ще глибші суперечності.

На цьому тлі взаємини між Північчю та Півднем виглядали як балансування на межі розриву. Обидві сторони відчували, що йдуть до точки неповернення, а політичні поступки дедалі частіше сприймалися як прояв слабкості. Ситуація ускладнювалася тим, що не існувало загальноприйнятого механізму вирішення конфліктів між штатами та федеральним урядом, що остаточно підірвало віру в конституційний механізм стримувань і противаг [29, с. 18].

Взаємини між Північчю і Півднем США до початку Громадянської війни були зумовлені комплексом соціально-економічних, політичних та ідеологічних протиріч. Вони розвивалися у напрямі поступової ескалації конфлікту, де економічна конкуренція, боротьба за політичну владу та культурна несумісність створили умови для розриву національної єдності [27, с. 51]. Втрата здатності до компромісу, радикалізація еліт та населення в обох регіонах і зрештою вихід Південних штатів із Союзу стали неминучим наслідком тривалого процесу погіршення міжрегіональних взаємин, кульмінацією якого стала Громадянська війна. Протягом першої половини

XIX століття низка кризових подій – від Міссурійського компромісу до рішення у справі Dred Scott – лише тимчасово стримували конфлікт, але не усували його структурних причин. Особливо загострилось протистояння після територіального розширення США, що поставило питання поширення рабства на нові землі в центр національного дискурсу. Остаточним каталізатором війни стало обрання Авраама Лінкольна президентом, що було сприйнято на Півдні як пряма загроза їхньому способу життя [25, с. 93].

Таким чином, Громадянська війна не виникла раптово, а стала логічним наслідком тривалого періоду наростання глибокого розколу в американському суспільстві, який не вдалося подолати політичними засобами. Її історичні передумови демонструють, як нездатність до діалогу, відсутність системних реформ та ігнорування структурних конфліктів можуть призвести до руйнівного національного протистояння.

РОЗДІЛ 2. ХІД ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ

2.1 Армії протиборчих сил

Громадянська війна в США (1861–1865) була не лише збройним конфліктом між Північчю (Союзом, або Унією) та Півднем (Конфедеративними Штатами Америки), а й війною, яка виявила глибокі соціально-економічні відмінності у воєнній організації, мобілізаційних можливостях, матеріальному забезпеченні та стратегічному мисленні обох таборів. Армії цих сил відображали рівень державного устрою, індустріального потенціалу, політичної централізації та здатності до мобілізації людських і матеріальних ресурсів.

Армія Півночі формувалася на основі регулярних збройних сил США, які існували до початку конфлікту. Однак на момент початку війни регулярна армія налічувала лише близько 16 000 осіб. Основну силу становили добровольчі формування, організовані за рішеннями Конгресу та штатних адміністрацій [17, с. 22]. Протягом війни Союз мобілізував понад 2,1 мільйона осіб, з яких близько 200 тисяч були афроамериканцями, які вступили до армії після проголошення Прокламації про емансипацію в 1863 році. Армія Союзу складалася з кількох головних армійських угруповань: Потомаська армія, Армія Огайо, Армія Камберленду, Армія Шенандоа тощо. Найбільшим об'єднанням була Потомаська армія, яка брала участь у ключових битвах на Східному театрі бойових дій [18, с. 40].

Командування Армії Союзу на початковому етапі війни зазнавало значної критики через нерішучість, повільність у прийнятті рішень і недостатню координацію. Зміна командувачів - від генералів Джорджа Мак-Клеллана, Амброуза Бернсайда, Джозефа Хукера до врешті призначеного Улісса Сімпсона Гранта - відображала пошуки ефективного воєначальника [43, с. 82]. Стратегія Союзу поступово трансформувалася з прагнення швидкої

перемоги до тотальної війни, що передбачала не лише поразку армії противника, а й руйнування його економічної бази. Найвідомішим прикладом такої стратегії став "Марш до моря" генерала Вільяма Текумсе Шермана, який завдав нищівного удару по тилу Конфедерації [44, с. 56].

Північ мала значну перевагу в промисловому потенціалі. На її території вироблялося близько 90% усієї промислової продукції США. Армія Союзу була краще забезпечена зброєю, уніформою, медикаментами та харчами. Розвинена залізнична мережа та телеграфна комунікація сприяли ефективній логістиці.

Південь, хоч і розпочав війну з порівняно меншою чисельністю населення (близько 9 мільйонів, з яких понад 3 мільйони - раби), зумів мобілізувати близько 1,1 мільйона солдатів. Основу військових сил становила Армія Північної Вірджинії, яка діяла на Східному фронті й була під командуванням генерала Роберта Лі [45, с. 19].

Конфедерація спочатку робила ставку на добровольців, однак уже в 1862 році змушена була впровадити загальну військову повинність - першу в історії США. Незважаючи на ентузіазм на початку війни, з часом Південь відчув гостру нестачу людських ресурсів. Офіцерський корпус Конфедерації, як правило, складався з колишніх офіцерів армії США, які залишили службу після відокремлення південних штатів. Генерал Роберт Лі став символом воєнного мистецтва Півдня завдяки своїй стратегічній гнучкості та рішучим маневрам [40, с. 15].

Стратегія Конфедерації полягала у веденні оборонної війни виснаження з окремими наступальними кампаніями (наприклад, вторгнення в Пенсильванію в 1863 році, що завершилось битвою під Геттісбергом). Її метою було змусити Північ до визнання незалежності Конфедерації або принаймні до укладання вигідного миру.

Південь значно поступався Півночі у промисловому потенціалі. Основні проблеми армії Конфедерації полягали у нестачі озброєння, боєприпасів,

одягу, взуття та медикаментів [33, с. 85]. Порушення блокади Півдня флотом Союзу (стратегія Анаконди) серйозно обмежило імпорту зброї та товарів. Через слабку інфраструктуру Південь зазнавав труднощів із транспортуванням поставок, особливо у фінальні роки війни [34, с. 10].

Армії обох сторін у Громадянській війні в США відображали не лише їхні воєнні стратегії, але й соціально-економічну основу державних утворень, які вони представляли [29, с. 10]. Північ володіла промисловою перевагою, чисельною перевагою в живій силі, організаційною гнучкістю та стратегічною ініціативою. Південь, попри початкові військові успіхи та вищу мотивацію серед офіцерів і солдатів, поступово втратив можливість до довготривалої війни через виснаження ресурсів та блокаду [20, с. 99].

Дослідження армій Півночі та Півдня в контексті Громадянської війни в США залишається актуальним напрямом військово-історичної науки, який має значний потенціал для подальших наукових студій. Сучасні підходи дозволяють по-новому інтерпретувати не лише організаційну структуру армій Союзу та Конфедерації, але й глибше проаналізувати соціальний склад військових формувань, роль ідентичності, пропаганди, дисципліни, матеріального забезпечення та морального духу. Такий підхід сприяє більш цілісному розумінню механізмів мобілізації та функціонування військових структур у кризовий період громадянського протистояння.

Одним із перспективних напрямів дослідження є соціальна стратифікація армій. Залучення архівних даних, мемуарної літератури та статистичних джерел дозволяє відтворити соціальний портрет солдата обох сторін: рівень освіти, економічний стан, мотиви вступу до армії, етнічне походження. Особливо важливим є вивчення участі афроамериканців у військах Союзу, які після Прокламації про звільнення стали повноцінною частиною армійського контингенту. Також актуальною залишається тема залучення іммігрантів - ірландців, німців, італійців - до лав північних військ.

Окремий інтерес становить організаційна структура та логістика обох армій. Дослідження системи постачання, медичного забезпечення, воєнної інфраструктури, командного управління дозволяє простежити, яким чином Північ досягла організаційної переваги [14, с. 85].

Важливим є аналіз воєнної доктрини, тактики і стратегії, а також досвід командирів - таких як Улісс Грант і Роберт Лі. Сучасні дослідження на основі GIS-технологій дають змогу створювати інтерактивні карти бойових дій, маршрути пересування військ, аналізувати логістичні вузли та театри воєнних дій [19, с. 30].

Також перспективним напрямом є психологічний аспект армійського буття. Вивчення морального стану військовослужбовців, дисциплінарних практик, релігійної мотивації, ролі пропаганди і патріотичних наративів дозволяє краще зрозуміти, як формувався бойовий дух, якими були механізми стійкості чи дезертирства в обох арміях. Особливу увагу заслуговують порівняльні дослідження ставлення до військової служби у різних регіонах США та серед різних соціальних груп [4, с. 21].

Не менш важливим є вивчення жінок і цивільного населення у військовому контексті, зокрема участі жінок як медсестер, шпигунок, постачальниць, а також реакції мирного населення на мобілізацію, реквізиції та військові дії. Новітні феміністичні підходи дозволяють розглядати військову історію не лише через призму бойових дій, а й як складну соціокультурну систему, у якій гендер, етнічність та клас відіграють ключову роль.

Подальші дослідження армій Союзу та Конфедерації відкривають можливості для глибшого осмислення не лише військової, а й соціальної природи Громадянської війни в США. Інтеграція традиційного воєнного аналізу з міждисциплінарними підходами - зокрема соціальною історією, мікроісторією, культурологією та цифровими гуманітарними науками -

сприятиме створенню більш об'ємної картини воєнного конфлікту як частини великої національної трансформації.

2.2 Перебіг військових подій

Початковий етап Громадянської війни в США охоплює період із квітня 1861 до кінця 1862 року. Цей період характеризується формуванням фронтів, зростанням масштабів бойових дій, організацією армій протиборчих сторін і визначенням основних стратегічних напрямів конфлікту. Війна розпочалася як реакція Півночі на збройний заколот Півдня, який набув рис боротьби за збереження федерації з одного боку та захисту соціально-економічного ладу на основі рабства - з іншого.

Збройне протистояння розпочалося 12 квітня 1861 року із обстрілу федерального форту Самтер у бухті Чарлстона (Південна Кароліна), що завершився його капітуляцією після 34 годинного бомбардування. У відповідь президент Авраам Лінкольн оголосив південні штати територіями, охопленими заколотом, та оголосив про морську блокаду їхнього узбережжя [15, с. 86]. Одночасно було проголошено набір добровольців, а згодом - загальну військову повинність. Попри значну чисельну і промислову перевагу Півночі, Конфедерація спочатку продемонструвала вищу ступінь згуртованості та військової готовності. Встановлена диктатура плантаторської еліти забезпечила швидку мобілізацію ресурсів. Значна кількість кадрових офіцерів армії США, зокрема генерал Роберт Едвард Лі, перейшла на бік Конфедерації. Ще до інавгурації Лінкольна Конфедерація змогла накопичити певні запаси озброєння. На Півдні війна сприймалася як боротьба за виживання традиційного укладу, що стимулювало надзвичайно високий рівень мотивації населення. Південці розглядали жителів Півночі не як співгромадян, а як зовнішніх ворогів [13, с. 42].

У той самий час у північному суспільстві переважали настрої пошуку компромісу, особливо в ділових колах, які мали економічні зв'язки з Півднем. Це спричинило початкову нерішучість у формулюванні чіткої стратегії війни. Тим часом тактика обох сторін полягала в намаганні завдати швидкого удару по столиці супротивника: Союз прагнув захопити Ричмонд, а Конфедерація - Вашингтон [24, с. 96].

Першою масштабною сутичкою стала битва біля Манассаса (у Північних джерелах - битва при Булл-Рані), яка відбулася 21 липня 1861 року у Вірджинії. Погано навчені північні війська, перейшовши струмок Булл-Ран, атакували позиції конфедератів, але були змушені відступити, що переросло у панічну втечу. Ця поразка продемонструвала слабку підготовку та низький рівень бойової дисципліни армії Союзу [26, с. 33].

До осені 1861 року Північ зосередила значні сили на Східному фронті. Армію очолив генерал Джордж Мак-Клеллан, який 1 листопада був призначений головнокомандувачем усіх збройних сил Союзу. Попри значні організаційні здібності у створенні боєздатної армії, Мак-Клеллан виявився пасивним у стратегічних діях. 21 жовтня його війська зазнали поразки під Боллс-Блаффом, недалеко від столиці США, що зробило Вашингтон прифронтовим містом [27, с. 96]. На відміну від наземних операцій, військово-морська блокада, проголошена Лінкольном, розвивалася ефективніше. Її значним дипломатичним наслідком стало перехоплення 8 листопада 1861 року британського судна «Трент», на борту якого перебували посланці Конфедерації. Цей інцидент викликав обурення у Великій Британії та загрозу зовнішньополітичної ескалації, проте конфлікт був дипломатично врегульований [28, с. 37].

До кінця 1861 року армія Союзу налічувала приблизно 650 тисяч вояків. Однак стратегічна концепція, відома як «Анаконда-план», передбачала охоплення та блокаду території Конфедерації по всьому периметру, що призвело до надмірного розосередження сил. У 1862 році бойові дії набули

інтенсивності, зокрема на Західному театрі. В лютому–квітні війська генерала Улісса С. Гранта здобули низку перемог: захопили форти Генрі та Донелсон, звільнили Кентуккі, а після важких боїв під Шайло витіснили сили Конфедерації з Теннессі. В подальшому звільнено територію штату Міссурі, а армія Союзу просунулася в північні частини Міссісіпі й Алабами.

Кульмінаційним досягненням Союзу на цьому напрямі стало захоплення 25 квітня 1862 року Нового Орлеана - одного з головних портів Конфедерації. Операція проводилася силами генерала Бенджаміна Батлера спільно з ескадрою капітана Девіда Фаррагута. Захоплення Нового Орлеана не лише завдало удару по логістиці Конфедерації, а й фактично розділило її територію навпіл. Попри успіхи Союзу на заході, Східний фронт залишався проблемним. Усі спроби захоплення Ричмонда завершилися значними втратами й були відбиті завдяки майстерному керівництву генерала Роберта Лі. Значну роль відіграло й перекидання підкріплень з інших театрів бойових дій [39, с. 7].

1862 рік увійшов в історію військової справи також завдяки першій битві броненосних кораблів - USS Monitor і CSS Virginia, яка відбулася 9 березня біля узбережжя Вірджинії. Ця подія символізувала початок нової ери в морській війні, де броненосці витіснили дерев'яні вітрильні судна [40, с. 19].

Перший етап Громадянської війни позначився формуванням армій, стратегічних напрямів і загальних військово-політичних контурів конфлікту. Попри перевагу Півночі в ресурсах, Конфедерація на ранньому етапі війни демонструвала значну воєнну ефективність. Однак поступово ініціатива почала переходити до Союзу, що засвідчили успіхи на Західному фронті. Блокада, стримування Півдня у Ричмонді та морські новації стали важливими кроками до зміни ходу війни.

Період 1862–1863 років ознаменувався докорінною трансформацією цілей і характеру Громадянської війни в США, що стало передумовою стратегічного перелому на користь Півночі. До цього моменту головною метою уряду Союзу було збереження територіальної цілісності країни та

придушення сепаратизму Півдня. Проте подальший розвиток подій, внутрішній і зовнішній тиск, а також еволюція суспільних настроїв зумовили зміну пріоритетів на національному рівні - відновлення Союзу тепер нерозривно пов'язувалося з ліквідацією інституту рабства [1, с. 31].

30 грудня 1862 року президент Авраам Лінкольн підписав Прокламацію про звільнення рабів, яка набула чинності 1 січня 1863 року. Цей документ став визначальною віхою у війні, оскільки він офіційно змінив її політико-правовий характер. Відтепер Північ не лише боролася за збереження державної єдності, а й за ліквідацію рабовласницького устрою. Прокламація декларувала звільнення рабів у всіх територіях, що залишалися під контролем Конфедерації, і закладала правову основу для залучення афроамериканців до лав армії Союзу.

Це мало кілька важливих наслідків:

- Моральне посилення Півночі, війна отримала новий вимір - боротьби за свободу.
- Міжнародний ефект, Європейські держави, зокрема Велика Британія і Франція, відмовилися від втручання на боці Конфедерації, адже не могли відкрито підтримати систему рабства.
- Залучення нових сил, почався масштабний набір чорношкірих солдатів до армії Союзу. До кінця війни в лавах північних військ служило понад 180 тисяч афроамериканців [3, с. 4].

Ще до видання Прокламації, у травні 1862 року, Конгрес США ухвалив Хомстед-акт - закон, що заохочував заселення та обробку вільних земель Заходу. Цей документ надавав право кожному громадянину США, який не брав участі в заколоті, отримати у власність 160 акрів (приблизно 64 га) землі за символічну плату (10 доларів), якщо протягом п'яти років особа обробляла цю ділянку та проживала на ній. Фактично цей акт унеможлилював поширення рабовласництва на нові західні території, що було однією з головних вимог Півдня перед війною. Таким чином, Хомстед-акт юридично

закріпив вектор розвитку США як держави вільної праці, що остаточно закрив шлях до легітимного існування рабства у розширюваному Союзі [6, с. 27].

На тлі політичних змін на Півночі, Південь дедалі більше втрачав здатність до довготривалого збройного протистояння. Посилення морської блокади з боку ВМС Союзу призвело до відчутної деградації зовнішньоекономічних зв'язків Конфедерації, особливо експорту бавовни, що був основним джерелом валютних надходжень.

Водночас на Півдні:

- Почастішали повстання рабів, які, надихнувшись ідеями звільнення, саботували роботу на плантаціях або тікали до північних територій.
- Промисловий сектор не витримував навантаження - обмежені ресурси, технічна відсталість і відсутність кваліфікованої робочої сили перешкоджали забезпеченню фронту.
- Поширювались хронічні нестачі продовольства, зброї та медикаментів, що знижувало боєздатність армії та моральний дух населення [16, с. 95].

На противагу кризовій ситуації на Півдні, Північ демонструвала ознаки економічного зростання. Завдяки збереженню зовнішньої торгівлі, зокрема з європейськими партнерами, Північ мала доступ до ресурсів, сучасного озброєння та фінансування. Крім того:

- Промисловість функціонувала на повну потужність, забезпечуючи армію усім необхідним.
- Сільське господарство Півночі розвивалося завдяки машинізації та використанню вільної праці.
- Інтенсивна імміграція з Європи забезпечувала постійний приплив нових робочих рук і рекрутів для армії [13, с. 52].

Останній етап Громадянської війни в США, який охоплює період з весни 1863 року до весни 1865 року, ознаменувався поступовим виснаженням сил Конфедерації та досягненням вирішальних стратегічних перемог з боку

Союзу. Попри локальні успіхи армії Півдня на чолі з генералом Робертом Едвардом Лі, зокрема у битві під Чанселорсвіллом, Південь не зміг переламати хід війни. Вирішальну роль відіграли демографічна перевага, промисловий потенціал та стратегічна ініціатива Півночі [17, с. 35].

У травні 1863 року відбулася одна з найвідоміших битв Громадянської війни - битва під Чанселорсвіллом (штат Вірджинія). Попри значну чисельну перевагу Півночі (близько 130 тис. вояків), 60-тисячна армія генерала Лі завдала федералам серйозної поразки, продемонструвавши виняткові маневреність і тактичну винахідливість. Ця перемога стала кульмінацією військового мистецтва Конфедерації, проте вона дорого обійшлася: був смертельно поранений один із найталановитіших генералів Півдня - Томас «Стоунволл» Джексон. Попри тактичний успіх, битва не мала стратегічного продовження. Втрати Лі були незворотними, а Південь не мав ресурсів для поповнення армії у таких масштабах, як це міг дозволити собі Союз [22, с. 10].

У липні 1863 року відбулася битва під Геттісбергом - одна з наймасштабніших і найкривавіших у ході війни. Це була спроба генерала Лі перенести бойові дії на територію Півночі (штат Пенсильванія), з метою змусити Союз до мирних переговорів або здобути політичну підтримку за кордоном. Проте триденна битва завершилася поразкою Конфедерації та змусила її армію відступити до Вірджинії в серпні 1863 року. Битва під Геттісбергом стала символічним переломом: моральна перевага перейшла до Півночі, тоді як Південь остаточно втратив здатність до стратегічного наступу. Цей етап також знаменував кінець ілюзій щодо можливості дипломатичного визнання Конфедерації з боку європейських держав [15, с. 69].

Восени 1864 року генерал Вільям Текумсе Шерман здійснив легендарний «марш до моря» - масштабну військову кампанію, під час якої армія Союзу пройшла територією Джорджії від Атланти до Саванни. 2 вересня 1864 року війська захопили Атланту - важливий промисловий і транспортний вузол Півдня. Захоплення цього міста стало серйозним ударом по моральному

стану Конфедерації та логістиці її збройних сил. «Марш до моря» мав елементи тактики «випаленої землі»: знищення інфраструктури, складів, шляхів сполучення та об'єктів забезпечення. Він остаточно зруйнував тиліві ресурси Конфедерації, паралізував її економіку й обмежив можливості опору [20, с. 95].

На початку квітня 1865 року після виснажливих боїв і тривалої облоги впав Ричмонд - столиця Конфедерації. Це стало вирішальним ударом для уряду Півдня, який був змушений евакуюватися. 9 квітня 1865 року в Апоматоксі (штат Вірджинія) генерал Лі капітулював перед Уліссом Грантом, що ознаменувало остаточну поразку Півдня. Упродовж наступних тижнів інші залишки конфедеративних військ також здалися: до травня 1865 року збройний опір Конфедерації фактично припинився. Таким чином, війна, яка тривала чотири роки й забрала сотні тисяч життів, завершилася перемогою Союзу.

Отже, завершальний етап Громадянської війни в США засвідчив неминучість поразки Конфедерації в умовах тривалого військового та економічного виснаження. Попри тактичні успіхи Півдня, стратегічна перевага Півночі, її мобілізаційні можливості, промисловий потенціал та ефективне командування стали вирішальними. Кампанії під Геттісбергом, в Джорджії та захоплення Ричмонда остаточно зламали спротив Конфедерації. Перемога Союзу відкрила шлях до реінтеграції країни, завершення рабовласництва та початку реконструкції американського суспільства на нових правових і політичних засадах.

РОЗДІЛ 3. НАСЛІДКИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ

3.1 Реконструкція Півдня

Реконструкція Півдня (1865–1877) стала одним із найважливіших наслідків Громадянської війни в США. Це була масштабна політична, соціальна та економічна кампанія федерального уряду, спрямована на реінтеграцію південних штатів до складу Союзу, відновлення державної єдності та впровадження нових правових засад на визволених територіях. Реконструкція охоплювала низку комплексних заходів, які мали на меті зруйнувати колишню рабовласницьку систему, забезпечити права афроамериканського населення та відновити інфраструктуру зруйнованих війною південних штатів. Проте період Реконструкції був суперечливим, нестабільним і не завжди послідовним, що в кінцевому підсумку зумовило неоднозначність його результатів.

Після завершення війни президент Абраам Лінкольн, а згодом його наступник Ендрю Джонсон, висунули концепцію швидкого повернення південних штатів до складу Союзу за умови присяги на вірність та ратифікації 13-ї поправки до Конституції, що скасовувала рабство. Проте цей підхід був підданий жорсткій критиці з боку радикальних республіканців у Конгресі, які наполягали на глибших трансформаціях у політичному житті Півдня [3, с. 17].

У рамках Радикальної Реконструкції були ухвалені такі ключові зміни:

- 14-та поправка (1868) - гарантувала рівний захист закону для всіх громадян США, незалежно від раси.
- 15-та поправка (1870) - надала афроамериканським чоловікам право голосу [35, с. 86].

Південні штати були поділені на військові округи, у яких військові командувачі мали контроль над впровадженням реформ. Тимчасово було обмежено участь колишніх лідерів Конфедерації в політичному житті.

Таким чином, Реконструкція означала посилення впливу федерального центру на внутрішні справи штатів, що стало прецедентом зміни балансу сил у США.

Одним із головних завдань Реконструкції було забезпечення прав звільнених рабів - приблизно 4 мільйони афроамериканців, які після війни отримали формальну свободу, але перебували в умовах глибокої соціальної нерівності. У відповідь на ці виклики був створений Бюро у справах звільнених рабів (Freedmen's Bureau), яке займалося гуманітарною допомогою, освітніми проєктами, захистом прав та сприянням працевлаштуванню афроамериканського населення [39, с. 18].

Попри ці заходи, у південних штатах почали виникати контрніціативи, спрямовані на збереження соціальної ієрархії. Зокрема, були запроваджені так звані «Black Codes» - закони, що обмежували свободу афроамериканців, регламентували їхню працю та пересування. Зростання расистських настроїв супроводжувалося появою терористичних організацій, таких як Ку-клукс-клан, які вдавалися до насильства з метою залякування темношкірого населення й перешкоджання реалізації їхніх громадянських прав [40, с. 91].

Громадянська війна спричинила глибоку економічну кризу на Півдні. Платаційна економіка, заснована на рабстві, втратила свою основу, а інфраструктура більшості штатів була зруйнована. Після емансипації південні землевласники втратили дешеву робочу силу й були змушені шукати нові форми організації праці. Найбільш поширеною стала система шер-кропінгу (часткового землеробства), коли звільнені раби обробляли землю орендодавця за частку врожаю. Ця система на практиці призводила до нових форм економічної залежності й утримувала афроамериканців у стані бідності.

Разом з тим уряд намагався підтримати економічну реконструкцію шляхом надання кредитів, залучення північних інвесторів, будівництва залізниць та фабрик. У деяких регіонах Півдня відбувалася часткова

індустріалізація, але загалом регіон залишався аграрним і значно відставав від Півночі за рівнем економічного розвитку [42, с. 25].

Політична Реконструкція завершилася в 1877 році з підписанням так званої компромісної угоди, в межах якої республіканець Резерфорд Гейс став президентом США в обмін на виведення федеральних військ з Півдня. Це поклало край прямому контролю федерального уряду за дотриманням прав афроамериканців і ознаменувало початок періоду реставрації білої влади (Redemption), під час якого расова дискримінація та сегрегація знову стали нормою. Від 1880-х років до середини XX століття південні штати впроваджували так звані закони Джима Кроу, які узаконили расову сегрегацію і позбавили більшість афроамериканців політичних прав [4, с. 81].

Реконструкція Півдня стала складним і суперечливим процесом, що супроводжувався великими надіями, частковими досягненнями та врешті - незавершеними реформами. З одного боку, вона започаткувала юридичне скасування рабства, визначила основи громадянських прав і тимчасово розширила політичне представництво афроамериканців. З іншого боку, відсутність стабільного контролю, опір білої еліти та політичні компроміси призвели до реставрації расової нерівності.

Громадянська війна завдала США колосальних демографічних втрат. З боку Півночі загинуло приблизно 365 тисяч осіб, включно з тими, хто помер у боях, від ран, хвороб та нещасних випадків. Ще понад 275 тисяч було поранено. Конфедерація втратила близько 290 тисяч вояків, а близько 100 тисяч зазнали поранень. Сумарні людські втрати обох сторін перевищили 1 мільйон осіб, що є найбільшим показником у військовій історії США [4, с. 50].

Ці втрати спричинили значні демографічні наслідки - не лише в контексті скорочення чисельності працездатного населення, а й через порушення соціальної структури внаслідок загибелі чоловічого населення. Особливо відчутним ударом це стало для Півдня, де втрати позначилися не лише на сільському господарстві, а й на внутрішньому соціальному балансі.

Військові витрати федерального уряду США за роки війни склали близько 3 мільярдів доларів, що на той час було безпрецедентною сумою. Фінансування армії, закупівля зброї, спорядження, будівництво залізниць і підтримка тилу вимагали надзвичайних бюджетних ресурсів. Уряд змушений був уперше в історії США ввести федеральний прибутковий податок і розширити державне регулювання економіки [17, с. 39].

Попри величезні витрати, війна створила умови для прискореної індустріалізації: різко зріс попит на продукцію машинобудування, металургії, текстильної промисловості. Зміцнення зв'язків між різними економічними регіонами сприяло розширенню внутрішнього ринку, особливо після ухвалення Хомстед-акта (1862), що стимулював освоєння західних територій [5, с. 29].

На Півдні економіка зазнала краху. Зруйнована інфраструктура, втрата рабської праці та знецінення конфедеративної валюти призвели до глибокої економічної депресії, подолати яку не вдалося навіть протягом Реконструкції.

Громадянська війна стала першою великомасштабною війною новітньої доби, у якій застосовувалися залізниці для масових перевезень військ, телеграф для оперативного управління, парові броненосці, різнокаліберна артилерія, кулемети та гвинтівки з нарізними стволами. Ці нововведення радикально змінили підхід до ведення бойових дій, сприяли формуванню нових військових доктрин і тактичних концепцій, зокрема щодо використання маневрової війни, облоги, мобільної логістики [3, с. 31].

Війна також змінила розуміння «тотальної війни»: Північ, особливо в кампаніях генералів Гранта та Шермана, почала застосовувати стратегію деморалізації та економічного виснаження супротивника, що згодом вплине на методи ведення війни у XX столітті.

Одним із найважливіших наслідків війни стало остаточне скасування рабства. 13-та поправка до Конституції США, ухвалена Конгресом у грудні 1865 року, юридично заборонила рабство на всій території США. Ця подія

ознаменувала фундаментальний злам в американській правовій системі, однак її практична реалізація наštтовхнулася на значний спротив у південних штатах. Зокрема, штат Міссісіпі ратифікував 13-ту поправку лише в 1995 році, що символічно засвідчило глибину історичних і психологічних бар'єрів, пов'язаних із расовою нерівністю [16, с. 97].

13-та поправка стала лише початком: згодом було ухвалено 14-ту (1868) і 15-ту (1870) поправки, що гарантували громадянські права і право голосу для темношкірих чоловіків, закладаючи основу для майбутніх правозахисних рухів [5, с. 16].

Хоча Громадянська війна формально завершилася перемогою Союзу та правовим закріпленням свободи, вона не розв'язала всіх структурних і соціальних проблем, які постали перед американським суспільством. Питання рівності для афроамериканців залишалося невирішеним: дискримінаційні практики, расизм, бідність і сегрегація зберігалися десятиліттями [17, с. 26]. Відповідно, необхідність Реконструкції Півдня (1865–1877) стала логічним продовженням воєнного конфлікту в політичному та соціальному вимірах. Окрім того, ветерани війни, інваліди, вдівці та сироти вимагали державної підтримки, що стимулювало створення соціальної політики нового типу. Зростання ролі держави в економіці та суспільстві стало ще одним ключовим наслідком збройного конфлікту [19, с. 40].

Громадянська війна в США була подією епохального значення, яка змінила не лише політичну карту країни, а й трансформувала її соціально-економічну та правову систему. Незважаючи на величезні людські жертви, економічні витрати та тривалі наслідки, вона створила фундамент для модернізації США: скасування рабства, зростання ролі промисловості, розширення повноважень федеральної влади та поступове формування концепції громадянського суспільства [17, с. 39]. Водночас частина проблем - особливо у сфері расових відносин і соціальної справедливості - залишалася актуальною ще довгий час після завершення конфлікту.

Реконструкція Півдня як один із найважливіших етапів післявоєнної історії США (1865–1877) залишається ключовим об'єктом наукових студій не лише в межах американістики, а й у ширшому контексті історії модерного націєтворення, соціальної інтеграції, трансформацій політичних режимів і проблематики перехідного правосуддя [17, с. 30]. Хоча історіографія Реконструкції має багатовікову традицію, її вивчення не втрачає актуальності, адже нові методології, інтердисциплінарні підходи та запити сучасного суспільства дозволяють переглядати усталені інтерпретації, висвітлювати маргіналізовані наративи та переосмислювати вплив цього періоду на формування американської демократії [3, с. 13].

Одним із провідних напрямів сучасних досліджень є оцінка ефективності правових та інституційних змін, які відбулися під час Реконструкції. Історики та правознавці приділяють значну увагу аналізу прийняття 13-ї, 14-ї та 15-ї поправок до Конституції США, що заклали правову основу громадянських прав для афроамериканців. Особливий інтерес становить вивчення механізмів їх реалізації в умовах опору з боку південних штатів, а також подальше згортання реформ після завершення Реконструкції [35, с. 29]. Перспективним є залучення до аналізу концепцій перехідного правосуддя, які дозволяють розглядати Реконструкцію як спробу мирного врегулювання наслідків збройного конфлікту в умовах глибокої соціальної поляризації. Не менш важливою є соціальна історія Реконструкції, зокрема вивчення досвіду звільненого афроамериканського населення. Новітні дослідження зосереджуються на таких аспектах, як адаптація до нових умов життя, участь у виборах, доступ до освіти, створення релігійних та соціальних інституцій. Важливим напрямом є також аналіз діяльності Бюро у справах вільних негрів (Freedmen's Bureau) - першої федеральної агенції, покликаної захищати соціальні права звільнених рабів. Особливо перспективною є інтеграція даних усних історій, архівів шкільних реєстрів, судових справ та

церковних документів для реконструкції повсякденного життя афроамериканських громад.

Таким чином, Реконструкція Півдня була спробою трансформувати американське суспільство після наймасштабнішої внутрішньої кризи, однак її результати виявилися неоднозначними і залишили невирішеними багато питань, які впливатимуть на соціально-політичний розвиток США в наступні десятиліття.

3.2 Значення Громадянської війни для Америки

Одним із ключових результатів війни стало остаточне утвердження верховенства федеральної влади над штатною автономією. До 1861 року питання співвідношення між правами штатів і повноваженнями федерального уряду залишалося відкритим. Багато південних штатів наполягали на праві сецесії - добровільного виходу зі складу Союзу - як на юридично легітимному механізмі. Перемога Півночі у війні засвідчила, що США – не союз суверенних держав, а єдина нація, з централізованим управлінням, в якій право на сецесію є неприйнятним.

Попри свою масштабність і трансформаційний вплив, Громадянська війна в США не усунула всіх проблем, що стояли перед американським суспільством у середині XIX століття. Хоча війна призвела до ліквідації рабовласницької системи та збереження територіальної єдності держави, низка ключових питань залишалася відкритою ще довгий час. Значну частину внутрішньополітичних, правових та соціальних викликів вдалося частково вирішити лише в період Реконструкції Півдня, що тривав до 1877 року. Проте деякі фундаментальні проблеми, зокрема гарантії реальної рівності прав для афроамериканців, залишалися невирішеними протягом десятиліть [34, с. 16].

Насамперед йдеться про расову рівність, яка, попри формальні юридичні гарантії (13-та, 14-та та 15-та поправки до Конституції), на практиці не була забезпечена. Соціальна, політична та економічна дискримінація чорношкірого населення зберігалася протягом усього періоду післявоєнної історії [35, с. 10]. Поява й активність терористичних угруповань, таких як Ку-клукс-клан, впровадження законів Джима Кроу, сегрегація в освіті та транспорті, а також виборчі обмеження - усе це свідчило про глибоко вкорінену расову нерівність. Навіть у XXI столітті США продовжують стикатися з проблемами системного расизму, що виражаються у вигляді поліцейського насильства, соціальної нерівності та гучних суспільних протестів [36, с. 92].

Історичним парадоксом залишається те, що ідеали рівності та свободи, задекларовані ще 4 липня 1776 року у Декларації незалежності - зокрема фраза Томаса Джефферсона про те, що «всі люди створені рівними і наділені Творцем певними невід'ємними правами» - не були реалізовані в американській дійсності протягом десятиліть після проголошення. Щоб втілити ці принципи в реальному житті хоча б частково, знадобився кривавий конфлікт із сотнями тисяч жертв, що зруйнував рабовласницький лад, але не повністю подолав інституційну нерівність [3, с. 18].

Разом із тим, соціально-економічні наслідки війни мали революційний характер. Вже менш ніж через три десятиліття після завершення конфлікту, у 1894 році, Сполучені Штати вийшли на перше місце у світі за обсягом промислового виробництва. Мобілізація ресурсів, розвиток інфраструктури, зростання залізничної мережі, прискорення технологічного розвитку та утвердження національного ринку - все це стало можливим, зокрема, завдяки структурним змінам, спричиненим війною. Протягом XX століття США утвердилися як провідна індустріальна держава, а згодом - як єдина наддержава сучасного світу, здатна впливати на глобальні процеси в усіх сферах - від економіки до геополітики [7, с. 31].

Громадянська війна, хоч і мала руйнівний характер, парадоксальним чином стала рушієм модернізації та національного піднесення США. Вона позначила переломний момент в американській історії, що відкрив нову епоху - епоху промислового прориву, централізації державного управління та початку тривалої боротьби за громадянські права. У цьому контексті війна є не лише історичною трагедією, а й точкою формування нової американської ідентичності - складної, суперечливої, але орієнтованої на поступ і реформу [5, с. 27].

Війна заклала основи для подальшого посилення ролі федерального уряду, зокрема в галузях фіскальної політики, національної безпеки, законодавства та прав людини. Конституційна структура США після війни зазнала суттєвої зміни в бік централізації, а сама ідея «нації як цілого» стала домінуючою у політичному дискурсі. Війна привела до одного з найглибших зрушень в американському праві - остаточного скасування рабства. Прийняття 13-ї поправки до Конституції у 1865 році не лише юридично ліквідувало рабство, а й започаткувало нову епоху в історії громадянських прав. Це стало символом морального зламу в американському суспільстві, що довгий час толерувало системну расову експлуатацію [10, с. 30].

Війна заклала фундамент для права громадянства (14-та поправка, 1868) та виборчих прав незалежно від раси (15-та поправка, 1870). Хоча реальна емансипація афроамериканців у соціально-економічному вимірі була тривалою і суперечливою, саме війна надала правову рамку для подальшої боротьби за рівність, яка активізується в середині XX століття у формі руху за громадянські права.

Громадянська війна сприяла значним зрушенням у структурі американської економіки. Перемога Півночі сприяла закріпленню моделі вільної ринкової економіки, заснованої на найманій праці, індустріалізації, конкуренції та приватній ініціативі. Війна пришвидшила розвиток промислового виробництва, залізничного транспорту, банківської системи та

комунікацій (телеграф, преса). У той час як аграрно-рабовласницька модель Півдня занепала, Північ заклала основи капіталістичної модернізації країни, яка вже в другій половині XIX століття перетворила США на одну з провідних економічних держав світу. Новий формат праці, земельні реформи (наприклад, Хомстед-акт 1862 року), інфраструктурні інвестиції та нові технології створили умови для масового підприємництва та соціальної мобільності.

Громадянська війна мала важливі міжнародні наслідки. Протягом війни існувала реальна загроза втручання іноземних держав, зокрема Великої Британії та Франції, які розглядали можливість визнання Конфедерації через економічні інтереси (особливо пов'язані з торгівлею бавовною). Однак політичні рішення Лінкольна, зокрема Прокламація про звільнення рабів, змістили моральний акцент війни, що унеможливило дипломатичну підтримку рабовласницької держави з боку європейських демократій. Після війни США зміцнили свою міжнародну репутацію як єдина демократична нація, що зберегла цілісність у надзвичайно важких умовах. Цей досвід послужив основою для подальшого посилення глобального впливу США у XX столітті [4, с. 15].

Громадянська війна стала міфотворчим елементом американської ідентичності. У її результаті сформувалося уявлення про США як про націю, здатну до самовідновлення через боротьбу за принципи свободи, рівності й справедливості. Війна залишила величезний пласт у літературі, філософії, мистецтві, політичній думці й правозахисному дискурсі. Постаті, такі як Авраам Лінкольн, Роберт Лі, Улісс Грант, стали не лише історичними, а й моральними символами. Сам факт, що країна змогла пережити громадянський конфлікт і не розпалася, є важливим наративом, який лежить в основі американського патріотизму та національної єдності [17, с. 83].

Значення Громадянської війни для Америки є глибоким і багатовимірним. Війна не лише визначила майбутнє внутрішнього устрою США, а й започаткувала нову еру в їхньому політичному, правовому,

економічному та моральному розвитку. Це був конфлікт, у якому вирішувалося питання не тільки державного суверенітету, а й справедливості, гідності та людської свободи. Хоча Громадянська війна залишила по собі численні соціальні травми, вона водночас стала точкою перетину, що дала імпульс для народження модерної американської держави - централізованої, індустріальної, правової та відкритої до демократичної еволюції. Її уроки й наслідки залишаються актуальними в контексті сучасної боротьби за права людини, політичну єдність і соціальну справедливість [19, с. 92].

З точки зору жителів Півдня, війна мала насамперед оборонний характер - це була боротьба за право самовизначення, збереження автономії та недоторканності традиційного укладу життя. Південні штати сприймали себе як суверенні одиниці. Характерним було те, що на запитання «Звідки ви?», південці відповідали не «з Америки» чи «з Конфедерації», а конкретно назвою штату - наприклад, «з Вірджинії», що свідчить про регіональну самоідентифікацію. Багато з них воювали не стільки за Конфедерацію як державне утворення, скільки за свої місцеві права, звичні закони та устрій. У цьому контексті прагнення до незалежності не обов'язково було спричинене лише питанням рабства [20, с. 35].

Зі стратегічної перспективи, Північ, зокрема промислово розвинуті штати Нової Англії та Середнього Заходу, мала об'єктивну зацікавленість у збереженні єдності країни. Одним із економічних мотивів була необхідність контролю над родючими землями Півдня, що забезпечували значну частину сільськогосподарської продукції країни, передусім бавовни, яка була основною сировиною для північної текстильної промисловості. Таким чином, війна була необхідною Півночі не лише для захисту національної цілісності, але й для збереження економічного впливу.

Часто на користь тези про те, що рабство не було єдиною або визначальною причиною війни, наводиться статистика володіння рабами. Із приблизно восьми мільйонів білого населення Півдня, лише близько 384 тисяч

осіб були рабовласниками. При цьому понад 77 тисяч із них мали у власності лише одного раба. Отже, частка рабовласників серед білого населення складала менше 5%, що свідчить про нерівномірність розподілу інтересу до збереження інституту рабства. Таким чином, для багатьох південців мотивацією участі у війні були не економічні вигоди від рабства, а захист прав штатів, політичної автономії та опір втручанню з боку федерального центру [17, с. 29].

Більш глибокі причини конфлікту полягають у різниці ментальностей, соціальних моделей і політичних ідеалів. Північ, що стрімко індустріалізувалася і приваблювала хвилі еміграції з Європи, уособлювала собою капіталістичний прогрес, динаміку і модернізацію. Південь залишався сільськогосподарським, зосередженим на експортній монокультурі (передусім бавовні), з глибоко консервативними ієрархічними структурами. Ці моделі не лише суперечили одна одній економічно, але й уособлювали різні бачення розвитку країни.

Приріст населення північних штатів, особливо завдяки еміграції, забезпечив їм перевагу в Палаті представників Конгресу США. Це дозволило Півночі дедалі частіше нав'язувати свої рішення на загальнонаціональному рівні, що з позиції Півдня сприймалося як політична й економічна залежність, яка обмежувала їх суверенітет. Бажання звільнитися від диктату федерального центру було глибоко вкоріненим у політичній культурі Півдня.

Низка істориків наголошує, що до моменту початку війни Південь значно відставав у темпах соціально-економічного розвитку. Монокультурна аграрна модель, що базувалась на вирощуванні бавовни, перешкоджала диверсифікації економіки. Урбанізація та індустріалізація тут розвивались повільніше: лише два південні міста входили до переліку 25 найбільших у США [29, с. 20]. Це створювало критичну економічну асиметрію між регіонами, яка з часом посилювала напругу й породжувала відчуття стратегічної вразливості Півдня у протистоянні з більш індустріалізованою

Північчю. Усі зазначені аспекти підтверджують, що питання причин Громадянської війни у США мають дискусійний і багатофакторний характер. Не зводиться все лише до рабства - конфлікт був наслідком глибокої кризи федералізму, боротьби за політичне домінування, суперечності між моделями господарювання, менталітетами та уявленнями про державність. Для одних це була війна за єдність і модернізацію, для інших - за право на суверенітет і самобутній спосіб життя [26, с. 82].

У 1870 році в США була ратифікована 15-та поправка до Конституції, яка юридично закріпила принцип недискримінації у виборчих правах за ознаками раси, кольору шкіри чи попереднього стану у рабстві. Вона стала завершальним етапом у правовому оформленні політичного статусу афроамериканців, започаткованого ще 13-ю та 14-ю поправками, що скасували рабство та гарантували громадянство.

Аграрне питання на Півдні не було вирішене шляхом масштабного перерозподілу земель на користь звільнених афроамериканців, як це пропонувалося у вигляді гасла «сорок акрів і мул кожній чорношкірій родині». Замість цього було дозволено придбання нерухомості за ринковими умовами, що ускладнювалося тим, що більшість звільнених не мали стартового капіталу. Частина великих плантацій дійсно була роздібнена й розпродана за борги, а на Півдні була поширена дія Закону про гомстеди 1862 року. Проте ці заходи лише частково відкривали доступ афроамериканцям до земельної власності, і в підсумку більшість із них залишилася безземельною, що закріпило їхню економічну залежність і соціальну неповноправність [3, с. 21].

Натомість значних зрушень було досягнуто в сфері освіти. Якщо на момент завершення війни рівень грамотності серед афроамериканського населення був вкрай низьким, то вже до 1880 року рівень неграмотності знизився до 70%, що стало наслідком активної освітньої політики, яку проводили як федеральна влада, так і громадські організації. Освітня

емансипація сприяла формуванню нової хвилі афроамериканських лідерів, здатних брати участь у політичному житті [6, с. 17].

У період 1860-х років у південних штатах функціонували так звані «уряди Реконструкції», за підтримки яких афроамериканці активно реалізовували надані їм політичні права - брали участь у виборах, обиралися до місцевих органів влади, а також до Конгресу США. Конституції штатів Півдня були переглянуті відповідно до федеральних вимог, що стало вирішальною умовою їх повторної інтеграції до складу Союзу на нових правових засадах. У такий спосіб радикальна фаза Реконструкції частково досягла своєї мети - формального закріплення рівноправності.

На президентських виборах 1868 року перемогу здобув колишній командувач Армії Півночі Улісс Грант, за часів якого відбулося значне економічне пожвавлення. У країні посилилася підприємницька активність, стрімко розвивався капіталізм, що сприяло поступовій економічній інтеграції Півночі й Півдня. У 1870-х роках розбіжності між двома регіонами почали зменшуватися, а радикальна Реконструкція втрачала політичну підтримку.

З остаточним завершенням Реконструкції пов'язується обрання у 1877 році президентом Резерфорда Гейза, після чого федеральні війська були виведені з південних штатів. Це стало завершенням періоду надзвичайного політико-правового контролю над Півднем з боку федерального центру. Виведення військ фактично означало кінець політики примусового реформування та початок «реставрації білої влади».

Попри велику кількість наукових праць, присвячених Громадянській війні в США, тема залишається відкритою для нових міждисциплінарних підходів і дослідницьких парадигм. У XXI столітті спостерігається стійкий інтерес істориків, соціологів, політологів, правознавців та культурологів до вивчення не лише хронології подій, а й глибших структурних змін, спричинених війною. Перспективними напрямками наукових студій є аналіз неочевидних наслідків конфлікту, вивчення соціальної пам'яті, реконструкція

досвіду маргіналізованих груп, а також виявлення паралелей із сучасними суспільно-політичними процесами [17, с. 27]. Одним із ключових напрямів подальших досліджень є переосмислення реконструктивної політики та її довготривалих наслідків для расових, економічних та регіональних відносин у США. Особливо актуальними є студії, присвячені ролі афроамериканців у політичному житті після скасування рабства, впливу расових кодексів, а також витокам структурної дискримінації, що зберігалася до середини XX століття [18, с. 36].

Також перспективним є міжнародний і транснаціональний підхід, який дозволяє розглядати Громадянську війну в ширшому контексті глобальних процесів XIX століття - зокрема боротьби за скасування рабства у світі, поширення ліберальних ідей, формування сучасних національних держав. У цьому контексті цікаві порівняння американського досвіду з аналогічними подіями в Європі та Латинській Америці. Не менш важливо досліджувати психологічні та культурні виміри війни, зокрема вплив травматичного досвіду війни на формування національної ідентичності, воєнної літератури, історичної пам'яті та масової культури. Аналіз образів Громадянської війни в кінематографі, популярній музиці, шкільних підручниках та меморіальних практиках дає змогу простежити трансформацію суспільного сприйняття конфлікту впродовж десятиліть.

Таким чином, дослідження Громадянської війни в США мають широкий науковий потенціал, здатний поглибити наше розуміння не лише минулого, а й сучасних викликів у сфері національного примирення, прав людини, демократії та історичної справедливості.

ВИСНОВКИ

Отже, Громадянська війна в США 1861–1865 років постала як наслідок глибоких і багаторівневих суперечностей, що охоплювали політичну, економічну, соціальну й ідеологічну площини американського суспільства середини XIX століття. Її виникнення було обумовлене як давніми структурними розбіжностями між Північчю і Півднем, так і конкретними політичними рішеннями, зокрема обранням Авраама Лінкольна президентом, який відкрито декларував необхідність обмеження поширення рабства на нові території. Вивчення політичної ситуації напередодні війни показує, що федеративна система США мала суттєві внутрішні протиріччя, які спричинили загрозу розпаду Союзу.

Взаємини між Північчю та Півднем до початку конфлікту були вкрай напруженими. Вони характеризувалися не лише економічною і соціальною поляризацією - між індустріальним капіталістичним Північчю та аграрним рабовласницьким Півднем, - а й формуванням різних національних ідентичностей, у межах яких кожен регіон вбачав себе окремою історико-культурною спільнотою. Саме це сприйняття Півднем власної суверенності стало каталізатором сецесії та збройного протистояння.

У ході Громадянської війни були мобілізовані величезні людські, матеріальні й організаційні ресурси. Формування армій, розвиток новітніх на той час методів ведення війни, а також запровадження стратегії тотального знищення економічного потенціалу противника свідчили про перехід США до етапу індустріального конфлікту. Перебіг бойових дій демонструє не лише військову тактику обох сторін, а й політичну волю до реалізації ідеологічних цілей: збереження Союзу з боку Півночі та прагнення до незалежності з боку Конфедерації.

Наслідки Громадянської війни мали фундаментальне значення для подальшого розвитку Сполучених Штатів. Було ліквідовано інститут рабства,

закладено конституційні основи громадянських прав, зокрема через ухвалення 13-ї, 14-ї та 15-ї поправок до Конституції США. Хоча аграрне питання так і не було вирішене на користь звільнених рабів, важливим досягненням стало значне зростання рівня освіченості афроамериканського населення. Разом із тим, початок процесу Реконструкції ознаменував короткочасне розширення політичних прав темношкірих американців, що невдовзі було обмежено реставрацією білої влади в південних штатах.

У ширшому історичному контексті Громадянська війна справила значний вплив на формування модерної американської нації. Вона зміцнила роль федерального уряду, сприяла національній інтеграції та запустила процеси модернізації економіки. Саме через воєнне випробування США постали як уніфікована централізована держава, яка упродовж кількох десятиліть перетворилася на світову індустріальну потугу. Війна також залишила глибокий слід у культурній пам'яті нації, породивши складну систему символів, міфів та історичних інтерпретацій.

Громадянська війна в США стала точкою неповернення у розвитку американського суспільства. Її значення полягає не лише у збройному розв'язанні внутрішнього конфлікту, а й у переосмисленні засад рівності, громадянства й державності. Попри величезні жертви, вона відкрила шлях до поступової демократизації, хоча реальна рівність залишалася далеким ідеалом ще багато десятиліть після її завершення.

Громадянська війна в США (1861–1865) залишається одним із ключових історичних феноменів, що формували сучасну американську націю, державність та правову систему. Незважаючи на велику кількість фундаментальних досліджень, ця тема й досі зберігає актуальність у науковому дискурсі, зокрема в контексті нових методологічних підходів, переосмислення національної ідентичності, расових відносин та колективної пам'яті. Перспективи подальших студій відкриваються не лише в межах класичної історіографії, а й у міждисциплінарному просторі, що охоплює

політичну науку, соціологію, культурологію, антропологію, правознавство та цифрову гуманітаристику.

Одним із перспективних напрямів дослідження є переосмислення причин війни у контексті сучасної політичної теорії та соціальної психології. Зокрема, увага може бути зосереджена на питанні колективної ідентичності, федералізму, прав штатів, політичного радикалізму та масової мобілізації. Аналіз формування ідеологічних наративів довкола питань суверенітету, раси, праці та прав людини дозволяє глибше зрозуміти не лише історичну динаміку конфлікту, а й сучасні прояви політичної поляризації в США. Іншим перспективним вектором є цифрова реконструкція та використання big data в історичних дослідженнях. Новітні технології дозволяють аналізувати великі обсяги архівних документів, газет, картографічних джерел і переписів населення, що дає змогу дослідникам моделювати соціальні, економічні та демографічні процеси в динаміці - як у період війни, так і після неї.

Окрему увагу варто приділити порівняльним студіям, що аналізують американську Громадянську війну у глобальному контексті. Порівняння з іншими громадянськими конфліктами XIX–XX століть (наприклад, війнами в Латинській Америці, революціями в Європі) дає змогу глибше осмислити типологію громадянських війн, їхні наслідки для політичного устрою, формування державного апарату та громадянського суспільства.

Отже, дослідження Громадянської війни в США залишається надзвичайно перспективним і багатоплановим. Розширення джерельної бази, поява нових дослідницьких технологій і зростання інтересу до проблематики пам'яті, ідентичності та соціальної справедливості створюють умови для нової хвилі академічного осмислення цієї події як не лише американського, а й світового історичного явища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Civil War Re-enactors Weigh in on Confederate Monuments Controversy // VOA News. 2017. November 5 / Електронний ресурс: https://youtu.be/t7uKiN_08k,
2. Confederate monument debate continues in the South as statues are torn down and hidden // CBS Evening News. 2017. August 16 / Електронний ресурс: <https://www.youtube.com/watch?v=QqTjVYxy6lM>, відвідано: 17.05.2020.
3. Confederate monuments removed and covered up overnight across the U.S. // CBC News: The National. 2017. August 16 / Електронний ресурс: <https://youtu.be/q60-azfoWS4>, відвідано 17.05.2020.
4. Confederate monument removed in New Orleans // NOLA.com. 2017/ - August 24 / Електронний ресурс: <https://youtu.be/Ac0BDTYS5sw>, відвідано: 17.05.2020.
5. Confederate monument removed from Hollywood Forever Cemetery // FOX 11 Los Angeles. 2017. August 16 / Електронний ресурс: https://youtu.be/c_b0fLcAEcM, відвідано: 17.05.2020.
6. Confederate statues protest: the history and the debate // Channel 4 News. 2017. August 25 / Електронний ресурс: <https://youtu.be/Rnu0ksRxi7A>, відвідано 17.05.2020.
7. Confederate Monuments at Center of Nationwide Protests // NBC News. 2017. August 14 / Електронний ресурс: <https://youtu.be/WCwHdzf47rE>, відвідано: 17.05.2020.
8. Bercovitch S. Remembering civil war // Bercovitch S (Ed.). The Cambridge History of American Literature. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. P. 421 453.
9. Berkin C. Making America. / C. Berkin, C. Miller, R. Chenry, J. Gorml / New York: Houghton Mifflin Company, 1998. 547 p.

10. Fleche A. M. The Civil War in the Americas // Sheehan-Dean A (Ed.). The Cambridge History of the American Civil War. Volume 2: Affairs of the State. Cambridge: Cambridge University Press, 2019. P. 319–314.
11. Мудрак І.Д. Історія держави і права зарубіжних країн [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ukrkniga.org.ua>
12. Селлерс М. Загальнолюдські права у праві Сполучених Штатів Америки // Право США. 2013. № 1-2. С. 92–112.
- 13.2. David Herbert Donald, Robert Cowley With My Face to the Enemy: Perspectives on the Civil War. Berkeley Books, 2002. p. 522
14. Тіндал, Д. Б. Історія Америки / Д. Б. Тіндал, Д. Е. Шай. Л., 2010. с. 904
15. Толстов С. В. Досвід політичного примирення після громадянської війни між Північчю та Півднем США. Контраст 2016. С. 53
16. Іщенко Г.Є. Образ Громадянської війни у США в американському суспільстві другої половини XIX-поч. XX ст. 2016. С. 75
17. Сидоренко Я. А. Модернізація економічного життя Півдня США після Громадянської війни (1865-1877рр.) : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 032 "Історія та археологія". наук. керівник С. В. Білоножко. Запоріжжя : ЗНУ, 2021. 108 с.
18. Walter Licht. «Industrializing America: The Nineteenth Century». Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1995. 240 pp.
19. Heather Cox Richardson. «The Greatest Nation of the Earth: Republican Economic Policies During the Civil War». Harvard University Press, 1997. 342 pp.
20. Ralph Andreano. «The Economic Impact of the American Civil War». Cambridge, Massachusetts: Schenkman Publishing Co., 1962. 203 pp.
21. Cetina J. G., A History of Veterans' Homes in the United States, 1811–1930, Ph.D. Diss., Case Western Reserve University, Cleveland, OH, 1977
22. Cook R. J., Civil War Memories. Contesting the Past in the United States since 1865, John Hopkins University Press, Baltimore, 2017, P. 39, 40

23. Department of Veterans Affairs, Functional Organization Manual, Version 6, Office of Enterprise Integration Office of Policy and Inter-agency Collaboration (008D), Washington, DC 20420, 2020, P. 1–2, 20, 64, 167–168
24. Edwards S., *Allies in Memory World War II and the Politics of Transatlantic Commemoration*, c. 19412001, Cambridge University Press, 2015, P. 175
25. Kliesen K. L., Wheelock D. C. The COVID-19 Pandemic and Inflation: Lessons from Major US Wars. Federal Reserve Bank of St. Louis Review. 2023. Vol. 105. № 4. P. 234-260. URL: <https://files.stlouisfed.org/files/htdocs/publications/review/2023/06/03/the-covid-19-граничногopandemic-and-inflationlessons-from-major-us-wars.pdf>
26. Rockoff H. War and Inflation in the United States from the Revolution to the First Iraq War. National Bureau of Economic Research Working Paper 21221, 2015.
27. Historical Parallels to Today's Inflationary Episode: The Council of Economic Advisors report, is dated July 6, 2021. URL: <https://www.whitehouse.gov/cea/written-materials/2021/07/06/historical-parallels-to-todays-inflationary-episode/>.
28. Висоцька Н. Стратегії (ре)конструювання національної історії в сучасній літературі США (романи про Громадянську війну 1861-1865 рр.). Слово і Час. 2009. № 2. С. 14-24.
29. Жиряков О. Ю., Жиряков К. О. Американська історіографія громадянської війни. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. Запоріжжя: Просвіта, 2005. Вип. XIX. С. 381- 388.
30. Козинець О. Г., Пономаренко О. В. Вплив громадянської війни 18611864 рр. на розвиток законодавства США. Науковий вісник Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці. Чернігів: ЧДІПСТП, 2016. Вип. 2 (10). С. 45-52.

31. Ніколаєва Н. Жіноцтво в соціально-економічному житті США в період громадянської війни 1861-1865 років. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. 2009. Вип. 98. С. 32-37.
32. Папп К. С. Типологія-характеристика партизанських формувань під час Громадянської війни в США 1861-1865 рр. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2019. Вип. 2 (41). С. 123-130.
33. Ростіанов Б. Специфіка державного будівництва в США в період громадянської війни (1861-1865 рр.). Теоретичні та прикладні питання державотворення. 2015. Вип. 17. С. 41-63.
34. Вовк, С. О. Сутність поняття громадянська війна. Політологічні записки. 2012. С. 86
35. Вовк, С. Трансформація політичної системи в умовах громадянської війни. *Evropský politický a právní diskurz* 2015. С. 90-94.
36. Вовк С. О. Партизанська війна як форма громадянської війни. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія 21, вип. 23 (3) 2013. С. 63-68.
37. Bils M. «Tariff Protection and Production in the Early US Cotton Textile Industry». *Journal of Economic History*. 1984. Volume 44, №4. Pp. 1033-1045.
38. Goldin C. Lewis F. «The Economic Costs of the American Civil War: Estimates and Implication». *Journal of economic History*. 1975. Volume 35. Pp. 299-326.
39. Harold Underwood Faulkner. «American Economic History». New York, London: Harper & Brothers; Eight Edition, Eight Edition (January 1, 1924). Pp. 721.
40. Thomas, Emory M. *The Confederate Nation, 1861-1865* (1979), New York : New York and London: Harper & Row, 400 pp.

41. Federal Government Land Policy, 1850-1900. URL:
<http://faculty.polytechnic.org/gfeldmeth/chart.land.pdf>
42. Julian E. Zelizer. «The American Congress: the building of democracy». Boston: Houghton Mifflin, 2004. Pp. 784.
43. Herbert S. Schell. "Hugh McCulloch and the Treasury Department, 1865-1869." Mississippi Valley Historical Review. 1930. Volume 17, Issue 3. Pp. 404-421.
44. Margaret G. Myers. «A financial history of the United States». New York: Columbia University Press, 1970. Pp. 451.
45. Paul Studenski, and Herman E. Kroos, «Financial History of the United States», 2nd ed. New York: McGraw-Hill, 1963, pp. 605.